

O‘ZBEKISTONDA TO‘QIMACHILIK MAHSULOTLARI EKSPORTINI OSHIRISHDA XALQARO STANDARTLASHTIRISHNING AHAMIYATI

Suleymanova Shoira Alavxanovna

Xalqaro Nordik Universiteti

“Iqtisodiyot va biznesni

boshqarish” kafedrası dotsenti

ORCID: 0009-0009-9001-8637

E-mail: sh.suleymanova@nordicuniversity.org

Annotatsiya

Maqolada xalqaro standartlashtirishning O‘zbekiston to‘qimachilik mahsulotlari eksportidagi ahamiyati hajm va tarkib ko‘rsatkichlari asosida o‘rganildi. Tadqiqotda 2023-2025-yillar hamda 2026-yilning birinchi yarim yilligi ma’lumotlari tarkibiy va qiyosiy tahlil qilindi. Tayyor mahsulotlar va ip-kalava ulushlari nisbati standartlarga moslashuvning bilvosita belgisi sifatida ko‘rib chiqildi. Eksportning umumiy hajmi qisqargan davrda tayyor mahsulotlar ulushi oshgani aniqlandi. Sertifikatlash, laboratoriya sinovlari va xalqaro talablar bilan uyg‘unlashuvning bozorga kirishdagi o‘rni yoritildi. Eksport maqsadlariga erishish uchun zarur o‘rish sur‘atlari hisoblandi. Standartlashtirishning mustaqil ta’sirini boshqa omillardan ajratish imkoniyati cheklangani qayd etildi. Natijalar asosida sertifikatlash xarajatlarini qo‘llab-quvvatlash, mahsulot kuzatiluvchanligini rivojlantirish va statistik ko‘rsatkichlarni aniqlashtirish taklif etildi. Tavsiyalar tayyor mahsulotlar eksportini kengaytirish va xaridorlar ishonchini mustahkamlashga qaratildi.

Kalit so‘zlar: xalqaro standartlashtirish, to‘qimachilik eksporti, sertifikatlash, eksport tarkibi, tayyor mahsulotlar, ip-kalava, standartlarni uyg‘unlashtirish, mahsulot kuzatiluvchanligi.

Аннотация

В статье было рассмотрено значение международной стандартизации для экспорта текстильной продукции Узбекистана с учётом его объёма и структуры. Данные за 2023-2025 годы и первое полугодие 2026 года были изучены методами структурного и сравнительного анализа. Соотношение долей готовой продукции и пряжи рассматривалось как косвенный признак адаптации к стандартам. Было установлено увеличение доли готовой продукции в период сокращения общего экспорта. Были рассмотрены сертификация, лабораторные испытания и гармонизация требований как условия доступа к рынкам. Рассчитаны необходимые темпы роста для достижения экспортных целей. Было отмечено ограничение в выделении самостоятельного влияния стандартизации. Предложения охватили поддержку расходов на сертификацию, развитие прослеживаемости продукции и уточнение статистических показателей для расширения экспорта готовых изделий.

Ключевые слова: международная стандартизация, экспорт текстиля, сертификация, структура экспорта, готовая продукция, пряжа, гармонизация стандартов, прослеживаемость продукции.

Abstract

The article examined the significance of international standardisation for Uzbekistan's textile exports through export value and composition. Data for 2023-2025 and the first half of 2026-were examined using structural and comparative analysis. The ratio of finished product to yarn shares was considered an indirect indicator of adaptation to standards. Finished products gained export share while overall exports declined. Certification, laboratory testing and harmonisation were examined as conditions for market access. Required growth rates for export targets were calculated. Limits to isolating standardisation's independent effect were acknowledged. Recommendations addressed certification cost support, product traceability and improved statistics to facilitate exports of finished textile products.

Keywords: international standardisation, textile exports, certification, export composition, finished products, yarn, standards harmonisation, product traceability.

KIRISH

Jahon savdosida bojxona tariflari bosqichma-bosqich pasaygan sari tovarning tashqi bozorga chiqish imkoniyatini tarifdan tashqari omillar, jumladan mahsulot sifati, xavfsizligi va ishlab chiqarish sharoitiga qo'yiladigan talablar belgilay boshladi. Jahon savdo tashkilotining Savdodagi texnik to'siqlar to'g'risidagi bitimi a'zo davlatlardan texnik reglamentlarni ishlab chiqishda mavjud xalqaro standartlarni asos qilib olishni talab etadi¹. Ushbu qoida xalqaro standartni ixtiyoriy texnik hujjat maqomidan chiqarib, bozorga kirish shartlarini belgilovchi savdo siyosati vositasiga aylantirdi. To'qimachilik va tikuvchilik mahsulotlari savdosida bu jarayon ayniqsa yaqqol namoyon bo'ladi, chunki xaridor brendlar yetkazib beruvchidan kimyoviy xavfsizlik, ekologik va mehnat me'yorlariga rioya qilinganini tasdiqlovchi hujjatlarni talab qiladi. Natijada xalqaro standartga muvofiqlik narx va yetkazib berish muddati bilan bir qatorda yetkazib beruvchini tanlashning asosiy mezonlaridan biriga aylangan. Rivojlanayotgan mamlakatlar uchun bu holat qarama-qarshi natijalarga olib kelishi mumkin: standartga moslashgan korxona yangi bozorni egallaydi, moslasha olmagan korxona esa arzon narxiga qaramay buyurtmadan mahrum bo'ladi.

O'zbekiston uchun mazkur masala tarmoqning yaqin tarixi bilan bog'liq holda alohida dolzarflik kasb etadi. Paxta yig'im-terimida bolalar va majburiy mehnatidan foydalanilgani sababli 2011-yilda e'lon qilingan boykotga 331 ta xalqaro brend va chakana savdo kompaniyasi qo'shilgan edi². 2021-yilgi yig'im-terimda davlat tomonidan tashkil etiladigan majburiy mehnat aniqlanmagani tasdiqlangach, Cotton Campaign koalitsiyasi 2022-yil 10 martda boykotga chaqiruvni bekor qildi³. Koalitsiya asoschilaridan biri B.Freeman bu natijani "the most significant single country victory

¹Agreement on Technical Barriers to Trade [Elektron resurs]. - Geneva: World Trade Organization, 1994. - Art. 2.4. - URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm

²ILO welcomes lifting of Cotton Campaign boycott of Uzbekistan [Elektron resurs]. - Geneva: International Labour Organization. - URL: <https://www.ilo.org/resource/news/ilo-welcomes-lifting-cotton-campaign-boycott-uzbekistan>

³Cotton Campaign Ends its Call for a Global Boycott of Cotton from Uzbekistan [Elektron resurs] // Cotton Campaign. - 2022. - 10 March. - URL: <https://www.cottoncampaign.org/news/cotton-campaign-ends-its-call-for-a-global-boycott-of-cotton-from-uzbekistan>

in the global battle against forced labour”¹ (majburiy mehnatga qarshi global kurashda bitta mamlakat miqyosida qo‘lga kiritilgan eng salmoqli g‘alaba) deb baholagan. O‘n bir yillik cheklov va uning bekor qilinishi ijtimoiy standartlarga muvofiqlik mamlakat mahsulotini jahon bozoriga kiritish yoki undan chetlashtirish masalasini hal qila olishini amalda ko‘rsatdi. Xalqaro tahlillarda tarmoq eksportini 2030-yilga borib 9-10 mlrd AQSh dollariga yetkazish maqsadi qayd etilgani² esa standartlashtirishni eksport strategiyasining tarkibiy qismi sifatida ko‘rib chiqishni taqozo etadi.

Davlat siyosati darajasida tarmoqni xom ashyo va yarim tayyor mahsulot eksportidan yuqori qo‘shilgan qiymatli tayyor mahsulot eksportiga o‘tkazish vazifasi belgilangan. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-yanvardagi PF-53-son Farmoni to‘qimachilik va tikuv-trikotaj korxonalarida chuqur qayta ishlashni hamda tayyor mahsulot eksportini rag‘batlantirish mexanizmlarini joriy etishga qaratilgan³. Texnik jihatdan tartibga solishning huquqiy asosi 2009-yil 23 apreldagi O‘RQ-213-son Qonun bilan belgilangan⁴, Standartlashtirish to‘g‘risidagi qonunda esa normativ hujjatlar xalqaro savdo uchun ortiqcha to‘sqinlik yaratmasligi lozimligi mustahkamlangan⁵. JSTga a‘zo bo‘lish jarayonida 2026-yilda texnik jihatdan tartibga solish, mahsulotning umumiy xavfsizligi va bozor nazoratiga oid qonun loyihalari ustuvor yo‘nalish sifatida ko‘rib chiqilmoqda⁶. Shu asosda tadqiqot quyidagi savolga javob izlaydi: xalqaro standartlashtirish O‘zbekiston to‘qimachilik eksportiga asosan uning hajmi orqali ta’sir qiladimi yoki tarkibi orqalimi? Tadqiqotning ilmiy yangiligi tayyor mahsulotlar va ip-kalava ulushlari nisbatini standartlarga moslashuvning bilvosita ko‘rsatkichi sifatida qo‘llash, 2030-yilgi maqsad uchun zarur o‘sish sur‘atini haqiqiy dinamika bilan solishtirish hamda uyg‘unlashuv darajasi bo‘yicha rasmiy ko‘rsatkichlardagi metodik nomuvofiqlikni aniqlashdan iborat.

ADABIYOTLAR SHARHI

G.M.P.Swann standartlar va tashqi savdo munosabatini ikki bosqichda o‘rgangan. P.Temple va M.Shurmer bilan hamkorlikdagi 1996-yilgi tadqiqotda Buyuk Britaniya ma’lumotlari asosida standartlar zaxirasi bilan tashqi savdo ko‘rsatkichlari o‘rtasidagi bog‘liqlik ekonometrik usulda baholangan⁷. 2010-yilgi OECD sharhida esa muallif

¹Uzbekistan: Cotton Campaign ends call for global boycott of Uzbek cotton [Elektron resurs] // Business and Human Rights Resource Centre. - URL: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/uzbekistan-cotton-campaign-ends-call-for-global-boycott-of-uzbek-cotton/>

²Uzbekistan’s textile sector: A Giant in the making [Elektron resurs] // UzDaily. - 2025. - 1 February. - URL: <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-textile-sector-a-giant-in-the-making/>

³O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-yanvardagi PF-53-son “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj korxonalarida chuqur qayta ishlash va yuqori qo‘shilgan qiymatli tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni hamda ularning eksportini rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/docs/-5833998>

⁴O‘zbekiston Respublikasining 2009 yil 23 apreldagi “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi O‘RQ-213-son Qonuni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/1474640>

⁵O‘zbekiston Respublikasining “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni (6-modda) [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/mact/-99872>

⁶Узбекистан на пути в ВТО: новые законы и глубокие реформы [Электронный ресурс] // Yangi O‘zbekiston. — 2026. - URL: <https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan-na-puti-v-vto-nove-zakon-i-glubokie-reform>

⁷Swann P., Temple P., Shurmer M. Standards and Trade Performance: The UK Experience // The Economic Journal. - 1996. - Vol. 106, No. 438. - P. 1297-1313.

turli mamlakatlar va usullarga asoslangan empirik ishlarni umumlashtirib, “often, but not always, a positive relationship between international standards and exports”¹ (xalqaro standartlar bilan eksport o‘rtasida ko‘pincha, ammo har doim ham emas, ijobiy bog‘liqlik) kuzatilishini qayd etadi. Bu xulosaning asosli tomoni ko‘plab mamlakatlar tajribasini umumlashtirganida ko‘rinadi. Bahsli tomoni esa siyosat uchun aniq yo‘nalish bermasligidir, chunki sharhda milliy standartlarning savdoga ta‘siri ijobiy ham, salbiy ham bo‘lishi mumkinligi ta‘kidlanadi. Muallifning ehtiyotkor pozitsiyasi ta‘sir tarmoq va bozor xususiyatiga bog‘liq ekanini bilvosita tan oladi.

To‘qimachilik tarmog‘iga bevosita tegishli dalillar W.Czubala, B.Shepherd va J.S.Wilson tadqiqotida keltirilgan. Mualliflar Yevropa Ittifoqi standartlari bo‘yicha yangi ma‘lumotlar bazasini tuzib, tanlovli gravitatsiya modeli yordamida Afrika mamlakatlarining to‘qimachilik va kiyim-kechak eksportini tahlil qilgan hamda “non-harmonised standards reduce African exports of these products”² (uyg‘unlashtirilmagan standartlar Afrikaning ushbu mahsulotlar eksportini qisqartiradi) degan xulosaga kelgan. Tadqiqotning kuchli tomoni aniq tarmoq va aniq bozor tanlangani hamda uyg‘unlashgan va uyg‘unlashmagan standartlar ajratib o‘rganilganidir. Bahsli jihati ISO bilan muvofiqlikning xalqaro me‘yorlar o‘lchovi sifatida olinishi va natijalar asosan Yevropa bozoriga chiquvchi Afrika eksportchilariga tegishli ekani bilan bog‘liq, O‘zbekiston eksportida esa MDH bozorlari ham salmoqli o‘rin tutadi. Swannning ikki yoqlama xulosasi bilan Czubala va hammualliflarning qat‘iy natijasi o‘rtasida ziddiyat ko‘ringandek bo‘ladi. Bizningcha, bu ziddiyat tarmoq xususiyati bilan izohlanadi: kiyim-kechak bozorida xaridor uchun yetkazib beruvchini almashtirish xarajati past, shuning uchun muvofiqlik xarajatidagi kichik farq ham buyurtmani boshqa mamlakatga o‘tkazib yuborishi mumkin.

Sertifikatlashning axborot vazifasini A.Terlaak va A.King ISO 9000 sertifikatlari tajribasiga tayanib asoslagan: sifatni bevosita kuzatish qiyin bo‘lgan bozorda sertifikat xaridor uchun ishonch signali vazifasini bajaradi³. Nazariy jihatdan bu yondashuv asosli, chunki u sertifikat qiymatini axborot assimetriyasi bilan bog‘laydi. Bahsli jihati xaridor yetkazib beruvchini o‘zi tekshiradigan tarmoqlarda signal qiymati pasayishi mumkinligi yetarlicha hisobga olinmaganida ko‘rinadi. Jahon banki mutaxassislari 2020-yilda O‘zbekistonda sifat sertifikatiga ega firmalar ulushi 8,3 foiz ekanini va bu ko‘rsatkich juda pastligini qayd etgan⁴. Bu dalil signal nazariyasiga zid ko‘rinadi: agar sertifikat foydali signal bo‘lsa, uning qamrovi nega bunchalik past? Javobning bir qismini xalqaro tahlilchilar kichik va o‘rta korxonalarning arzon moliyalashtirishdan

¹Swann G.M.P. International Standards and Trade: A Review of the Empirical Literature. - Paris: OECD Publishing, 2010. - (OECD Trade Policy Papers; No. 97). - Abstract. - DOI: 10.1787/5kmdbg9xktwg-en .

²Czubala W., Shepherd B., Wilson J.S. Help or Hindrance? The Impact of Harmonised Standards on African Exports // Journal of African Economies. - 2009. - Vol. 18, No. 5. - P. 711. - DOI: 10.1093/jae/ejp003.

³Terlaak A., King A.A. The effect of certification with the ISO 9000 Quality Management Standard: A signaling approach // Journal of Economic Behavior & Organization. - 2006. - Vol. 60, No. 4. - P. 579-602.

⁴Uzbekistan. Modernizing Uzbekistan National Innovation System (MUNIS) Project: Project Appraisal Document [Elektron resurs]. - Washington, D.C.: World Bank, 2020. - URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/137221604196058229/pdf/Uzbekistan-Modernizing-Uzbekistan-National-Innovation-System-MUNIS-Project.pdf>

foydalanish imkoniyati cheklanganida ko‘radi¹, demak sertifikat foydasi va uni olish xarajati o‘rtasidagi muvozanat mamlakat sharoitiga qarab turlicha shakllanadi.

Mahalliy adabiyotda mavzuning ayrim jihatlarini tadqiq etilgan. N.T.Maxkamov sifat menejmenti usullarini korxonalarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirish vositasi sifatida o‘rganib, ISO 9000 seriyasi bilan uyg‘unlashgan davlat standartlarini va Standartlashtirish to‘g‘risidagi qonunni korxona boshqaruvi nuqtai nazaridan tahlil qilgan². Ishning asosli tomoni me‘yoriy bazaga tayanishida, cheklovi esa menejment ixtisosligi doirasida bajarilgani sababli eksport natijalari bilan bog‘lanmaganida ko‘rinadi. S.A.G‘afforov hududlarda eksportni rivojlantirish va tadbirkorlik subyektlarini jahon standartlariga moslashtirish yo‘nalishidagi amaliy ishlarni tahlil qilgan³. Bu maqola standartlarni eksport bilan to‘g‘ridan-to‘g‘ri bog‘lagani bilan qimmatli, biroq uning besh manbadan iborat adabiyotlar ro‘yxatida standartlashtirish iqtisodiyotiga bag‘ishlangan ish uchramaydi, bu esa nazariy asosni toraytiradi. Maxkamov korxona ichidagi samaradorlikka, G‘afforov hududiy eksport siyosatiga urg‘u beradi va ikkala ishda ham xalqaro standartning muayyan tarmoq eksport tarkibiga ta‘siri miqdoriy baholanmagan, ushbu tadqiqot aynan shu bo‘shliqni to‘ldirishga qaratilgan.

METODOLOGIYA

Axborot bazasini O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasining 2023, 2024, 2025-yillar hamda 2026-yil yanvar-iyun oylari bo‘yicha tashqi savdo ma‘lumotlari tashkil etdi, 2023 va 2024-yillar ko‘rsatkichlari qo‘mita ma‘lumotlarini keltirgan tarmoq nashrlari orqali olindi. Qo‘shimcha manba sifatida Jahon banki, GIZ va Better Cotton tashkiloti hisobotlari hamda O‘zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligi faoliyatiga oid rasmiy axborotlardan foydalanildi. Tahlil respublika darajasida olib borildi, chunki tanlangan manbalarda to‘qimachilik eksporti tarkibi hududlar kesimida keltirilmagan. Hajm ko‘rsatkichlari mlrd AQSh dollarida, tarkib foizda, tarkibiy siljish esa koeffitsiyentda ifodalandi. 2026-yil ma‘lumotlari faqat birinchi yarim yillikni qamrab olgani uchun bu davr bo‘yicha hajm emas, tarkib va o‘tgan yilning mos davriga nisbatan o‘sish sur‘ati taqqoslandi.

Model sifatida tarkibiy va qiyosiy tahlil, o‘rtacha qiymatdan chetlanishni hisoblash hamda tarkibiy koeffitsiyent usuli tanlandi. Czuba va hammualliflar qo‘llagan gravitatsiya modelidan voz kechildi, chunki to‘liq yillik qator atigi uch kuzatuvdan iborat, korxonalar bo‘yicha sertifikatlash va eksport ma‘lumotlari esa ochiq emas, bunday sharoitda ekonometrik baholash ishonchli natija bermaydi. 2030-yilgi maqsad uchun zarur yillik o‘sish sur‘ati maqsadli hajmning 2025-yilgi hajmga nisbatidan beshinchi darajali ildiz chiqarish yo‘li bilan aniqlandi. Standartlarga

¹Uzbekistan’s textile sector: A Giant in the making [Elektron resurs] // UzDaily. - 2025. - 1 February. - URL: <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-textile-sector-a-giant-in-the-making/>

²Maxkamov N.T. Sifat menejmenti usullari asosida korxonalarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirish: iqtisodiyot fanlari bo‘yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati: 08.00.13. - Buxoro, 2024. - URL: <https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO14574fO1.file>

³G‘afforov S.A. Hududlarda eksportni rivojlantirish hamda mahalliy tadbirkorlik subyektlarini jahon standartlariga moslashtirish // Journal of Universal Science Research. - 2024. - Vol. 2, No. 5. - B. 779-784. - DOI: 10.5281/zenodo.11377204.

moslashuv bevosita o'lganmagani tadqiqotning asosiy cheklovi hisoblanadi, shu sababli natijalar qo'shimcha manbalar bilan birgalikda talqin qilindi.

TAHLIL VA NATIJALAR

Qiymat zanjirining har bir bosqichida to'qimachilik mahsulotiga xalqaro standartlar turlicha talab qo'yadi. Tola va ip-kalava bosqichida asosan sinov usullariga oid standartlar qo'llanadi va ular sotuvchi hamda xaridor uchun sifat haqidagi axborotni yagona tilga keltiradi. Mato va tayyor buyum bosqichida talablar doirasi kengayadi, chunki mahsulot iste'molchi terisiga bevosita tegadi va kimyoviy xavfsizlik masalasi yuzaga chiqadi. OEKO-TEX STANDARD 100 tayyor mahsulotni zararli moddalarga sinashni talab qilsa, GOTS organik tola ulushi, bo'yoqlar tarkibi va oqova suvlarni tozalash bo'yicha qat'iy shartlar qo'yadi¹. O'zto'qimachilik sanoat uyushmasi ma'lumotiga ko'ra, OEKO-TEX ORGANIC COTTON standarti Hennes & Mauritz, IKEA, C&A, BESTSELLER va DECATHLON brendlarining talablari qatoriga kiradi². Demak, qayta ishlash chuqurlashgan sari korxona rioya qilishi lozim bo'lgan standartlar soni ham, muvofiqlikni tasdiqlash xarajati ham ortib boradi. Har bir sertifikat alohida audit, laboratoriya sinovi va davriy qayta tasdiqlashni talab qiladi, bu esa kichik korxonalar uchun bozorga kirish to'sig'ini hosil qiladi. Muammoning ildizi ana shu xarajat va bozor imkoniyati o'rtasidagi muvozanatda yotadi.

Standartlarning savdoga ta'sirini o'lchashda adabiyotda turli yondashuvlar qo'llanadi. Swann sharhida Perinorm ma'lumotlar bazasidagi standartlar soni, ISO 9000 sertifikatlarining tarqalishi, mintaqaviy kelishuvlar, o'zaro tan olish kelishuvlari va eksportchi korxonalar so'rovlariga asoslangan ishlar ko'rib chiqilgan³. Czubala va hammualliflar esa Yevropa standartlarining ISO bilan muvofiqligini xalqaro me'yorlarning o'lchovi sifatida qabul qilgan⁴. Bu yondashuvlarning barchasi standartlar yoki sertifikatlar sonini tovar oqimi bilan bevosita bog'laydi. O'zbekiston sharoitida bunday to'g'ridan-to'g'ri o'lchov uchun zarur ma'lumot yetishmaydi, chunki to'qimachilik korxonalari bo'yicha sertifikatlar soni va ularning eksport hajmi rasmiy statistikada birgalikda e'lon qilinmaydi. Better Work dasturi ayrim ishtirokchi korxonalar tavsifida ularning sertifikatlari ro'yxatini keltiradi, biroq bu ma'lumot tarmoqni to'liq qamrab olmaydi. Shu sababli standartlarga moslashuvni bilvosita belgilar orqali baholashga to'g'ri keladi.

Qanday bilvosita belgi moslashuvni eng yaxshi aks ettiradi? Muallif tanlagan mezon eksport tarkibidagi tayyor mahsulot va ip-kalava ulushlarining nisbatidir. Mezonning mantiqi oddiy: ip-kalava savdosida asosan sinov usullariga oid standartlar talab etiladi, tayyor mahsulot savdosida esa ularga mahsulot, ekologik va ijtimoiy

¹Understanding textile certifications: OEKO-TEX, GOTS, recycled [Elektron resurs] // Tissus-Print. - 2025. - URL: <https://www.tissus-print.com/en/blog/sustainability-care/complete-guide-to-understanding-textile-certifications-oeko-tex-gots-grs>

²The OEKO-TEX® ORGANIC COTTON standard: the guarantee for European markets [Elektron resurs] // Uztextileprom. - URL: <https://uzts.uz/en/the-oeko-tex-organic-cotton-standard-the-guarantee-for-european-markets/>

³Swann G.M.P. International Standards and Trade: A Review of the Empirical Literature. - Paris: OECD Publishing, 2010. - (OECD Trade Policy Papers; No. 97). - DOI: 10.1787/5kmdbg9xktwg-en.

⁴Czubala W., Shepherd B., Wilson J.S. Help or Hindrance? The Impact of Harmonised Standards on African Exports // Journal of African Economies. - 2009. - Vol. 18, No. 5. - P. 711-744. - DOI: 10.1093/jae/ejp003.

standartlar to'plami qo'shiladi. Tayyor mahsulot ulushining oshishi korxonalar murakkabroq talablarni bajara olayotganini bilvosita ko'rsatadi. Mezonning zaif tomoni ham bor, chunki ulushlar nisbati narx o'zgarishi, eksport yig'implari va tashqi talab ta'sirida ham o'zgaradi. Shuning uchun nisbat yakka o'zi dalil sifatida emas, qo'shimcha manbalar bilan birgalikda talqin qilinadi. Koeffitsiyent birdan yuqori bo'lsa, eksportda qayta ishlangan mahsulot ustunlik qiladi deb qabul qilindi.

Tanlangan mezon bo'yicha tarmoq holatini 1-jadval ma'lumotlari ochib beradi.

1-jadval

O'zbekiston to'qimachilik mahsulotlari eksportining hajmi va tarkibi (2023-2026 yillar)¹

Ko'rsatkichlar	2023-yil	2024-yil	2025-yil	2026-yil I-yarim yillik
Eksport hajmi, mlrd AQSh dollari	3,0	2,9	2,6	1,6
O'sish sur'ati (o'tgan yilning mos davriga nisbatan), foizda	96,2	93,3	91,8	124,1
Tayyor to'qimachilik mahsulotlarining ulushi, foizda	41,1	39,2	54,3	53,0
Ip-kalavaning ulushi, foizda	41,0	43,2	27,0	31,0
Tayyor mahsulotlar va ip-kalava ulushlari nisbati, koeffitsiyent*	1,00	0,91	2,01	1,71

1-jadval ma'lumotlari shuni ko'rsatadiki, eksport hajmi qisqargan yillarda uning tarkibida qayta ishlangan mahsulot ulushi ortgan va 2026-yilda o'sish tiklangach ham bu ustunlik saqlanib qolgan. Hajm va tarkib turli yo'nalishda harakatlangan. Bu holat standartlashtirish ta'sirini hajm va tarkib kanallari bo'yicha alohida tahlil qilishni talab etadi.

Eksport hajmi davr mobaynida qanday o'zgargan? Eng yuqori yillik qiymat 2023-yilda 3,0 mlrd AQSH dollar, eng past 2025-yilda 2,6 mlrd AQSH dollar bo'lib, birinchisi ikkinchisidan 1,15 baravar katta. Hajm ko'rsatkichlari bo'yicha pasayish qariyb 13 foizni, o'sish sur'atlari zanjiri bo'yicha esa 14,3 foizni tashkil etadi va o'rtacha yillik pasayish 7,5 foizga teng. Uch yillik o'rtacha hajm 2,83 mlrd AQSH dollar bo'lib, 2025-yil ko'rsatkichi undan 8 foiz past. 2025-yilning birinchi yarmida tarmoq eksporti 17 foizga qisqarib, 1,27 mlrd AQSH dollarni tashkil etgani² pasayish yil boshidan boshlanganini tasdiqlaydi. Qisqa muddatda bu holat valyuta tushumini kamaytirdi, uzoq muddatda esa tarmoqning sanoat eksportidagi mavqeini zaiflashtirishi mumkin. Pasayish bilan standartlashtirish o'rtasidagi bog'liqlik bahsli, chunki hajmga jahon talabi va narxlar kuchliroq ta'sir qiladi, rasmiy statistika esa bu omillarni ajratmaydi. Kutilgan va haqiqiy natija orasidagi tafovut aniq: 2025-yilgi 2,6

¹ Manba: O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi ma'lumotlari asosida muallif tomonidan tuzilgan

² O'zbekistonning yarmiyillik tashqi savdosi: energoresurslar, to'qimachilik va mevalar [Elektron resurs] // Gazeta.uz. - 2025. - 23 iyul. - URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2025/07/23/trade/>

mlrd AQSH dollardan 2030-yilga borib 9-10 mlrd AQSH dollarga yetish uchun eksport yiliga 28-31 foiz o'sishi kerak (muallif hisobi), 2023-2025 yillarda esa u yiliga o'rtacha 7,5 foiz kamaygan. Iqtisodiyot va moliya vazirligi O'zto'qimachilik sanoat uyushmasi bilan birgalikda 2030-yilgi maqsadni yillik oraliq ko'rsatkichlarga bo'lib, ular qatoriga xalqaro sertifikatga ega tayyor mahsulot eksportini alohida kiritish, maqsad va real dinamika o'rtasidagi tafovut har yili erta aniqlanib, choralar o'z vaqtida tuzatiladi.

Tayyor to'qimachilik mahsulotlarining ulushi 2024-yilda eng past, ya'ni 39,2 foiz darajasida bo'lgan bo'lsa, 2025-yilda eng yuqori qiymatga, 54,3 foizga chiqqan. Farq 15,1 foiz punktni tashkil etadi va eng yuqori ulush eng pastidan 1,39 baravar katta. To'rt davr bo'yicha o'rtacha ulush 46,9 foiz bo'lib, 2024-yil undan 7,7 foiz punkt past, 2025-yil esa 7,4 foiz punkt yuqori. Mutlaq ifodada tayyor mahsulotlar eksporti 2024-yildagi 1,12 mlrd AQSH dollardan¹ 2025-yilda taxminan 1,41 mlrd AQSH dollarga, ya'ni qariyb 25 foizga oshgan (muallif hisobi). Bu o'sishni kiyim-kechak yetkazib berishdan tushgan daromadning 2025-yil yanvar-noyabr oylarida 18,7 foizga ko'paygani² ham tasdiqlaydi. Sababni xaridor talablari bilan bog'lashga asos bor: Better Work dasturi ishtirokchisi bo'lgan Fergana Global Textile korxonasi BSCI, ISO, GOTS, OCS va Oeko-Tex sertifikatlariga ega bo'lib, mahsulotini Germaniya, Portugaliya, Italiya va Polsha bozorlariga yetkazib beradi³. Qisqa muddatda tayyor mahsulot o'sishi jami eksportdagi pasayishni qisman qoplagan, uzoq muddatda esa mahalliy qayta ishlash chuqurlashuvi hisobiga qo'shilgan qiymatni oshirishi kutiladi. Shunga qaramay, bog'liqlikni mustahkam deb bo'lmaydi, chunki PF-53-son Farmon bilan joriy etilgan rag'batlantirish mexanizmlari ham shu davrda amal qilgan va ularni standartlashtirish omilidan ajratish imkoni yo'q. Kutilgan natija o'sish sertifikatlangan korxonalar hisobiga ro'y berganini tasdiqlash edi, biroq tayyor mahsulot eksportchilari guruhida sertifikatlangan korxonalar ulushi haqida ochiq ma'lumot mavjud emas. Eksportni rag'batlantirish agentligi eksport shartnomasiga ega korxonalarning OEKO-TEX, GOTS va BSCI sertifikatlash xarajatlarini qisman qoplab, sertifikatlangan korxonalarning ochiq reyestrini yuritish, xorijiy xaridorning yetkazib beruvchi qidirish xarajati kamayadi va subsidiya samaradorligini eksport natijasi bilan o'lchash imkoni paydo bo'ladi.

Ip-kalava ulushi teskari yo'nalishda harakatlangan: eng yuqori qiymat 2024-yilda 43,2 foiz, eng past qiymat 2025-yilda 27,0 foiz bo'lib, ular orasidagi farq 1,6 baravarga teng. To'rt davrdagi o'rtacha ulush 35,6 foizni tashkil etadi, 2024-yil undan 7,6 foiz punkt yuqori, 2025-yil esa 8,6 foiz punkt past. Mutlaq hajm 2024-yildagi 1,24 mlrd AQSH dollardan⁴ 2025-yilda taxminan 0,70 mlrd AQSH dollarga tushib, 43 foizga

¹Uzbekistan's textile products exports rise to \$2.9 billion: Statistics Agency [Elektron resurs] // Fashionating World. - 2025. - 5 March. - URL: <https://www.fashionatingworld.com/new1-2/uzbekistan-s-textile-products-exports-rise-to-2-9-billion-statistics-agency>

²O'zbekiston oziq-ovqat va elektr eksportini oshirdi, to'qimachilik va avtomobil yetkazib berish kamaydi [Elektron resurs] // Spot.uz. - 2025. - 27 dekabr. - URL: <https://www.spot.uz/oz/2025/12/27/foreign-trade>

³Participating factories in Uzbekistan [Elektron resurs] // Better Work. - URL: <https://www.betterwork.org/uzbekistan/participating-factories-and-manufacturers-in-uzbekistan/>

⁴Uzbekistan's textile products exports rise to \$2.9 billion: Statistics Agency [Elektron resurs] // Fashionating World. - 2025. - 5 March. - URL: <https://www.fashionatingworld.com/new1-2/uzbekistan-s-textile-products-exports-rise-to-2-9-billion-statistics-agency>

qisqargan va jami eksportdagi pasayishning asosiy manbaiga aylangan. Qisqarishning mumkin bo'lgan sababi PF-53-son Farmon matnida paxta ip-kalavasi eksporti uchun undiriladigan yig'imga oid normalar mavjudligi bilan bog'liq¹, boshqa sababi esa ipning mahalliy mato va kiyim ishlab chiqarishga yo'naltirilishidir. Jahon bozoridagi ip narxlari ta'siri ham inkor etilmaydi, rasmiy statistika esa bu omillarni alohida ko'rsatmaydi, shuning uchun bog'liqlik bahsli bo'lib qoladi. Qisqa muddatda ip eksportchilari tashqi mijozlarining bir qismini yo'qotadi, uzoq muddatda esa ichki qayta ishlashga o'tgan ipning sifati tayyor mahsulotning xalqaro talablarga javob berishini belgilaydi. Ip-kalava ishlab chiqaruvchilari guruhida aniq muammo ko'zga tashlanadi: eksportda qolgan korxonalarining qanchasi konditsiyalash sharoitini belgilovchi ISO 139, chiziqli zichlikni aniqlovchi ISO 2060 va uzilish kuchini aniqlovchi ISO 2062 standartlari bo'yicha akkreditatsiyalangan laboratoriya bayonnomasi bilan savdo qilishi haqida ochiq ma'lumot yo'q. O'zbekiston texnik jihatdan tartibga solish agentligi mazkur standartlar bo'yicha sinov o'tkazuvchi laboratoriyalarni ILAC o'zaro tan olish kelishuviga mos akkreditatsiyadan o'tkazsa, ip eksportchilari xorijda qayta sinovsiz qabul qilinadigan hujjat bilan sifatiga mos narx olish imkoniga ega bo'ladi.

Bitta raqamda tarkibiy siljishni tayyor mahsulotlar va ip-kalava ulushlari nisbati ifodalaydi. Koeffitsiyentning eng past qiymati 2024-yilda 0,91 ga, eng yuqori qiymati 2025-yilda 2,01 ga teng bo'lib, ular orasidagi farq 2,2 baravarni tashkil etadi. Boshlang'ich 2023-yildagi 1,00 bilan yakuniy davrdagi 1,71 qiyoslanganda koeffitsiyent 71 foizga oshgan. Ikki asosiy guruhdan tashqari qolgan tovarlar, ya'ni trikotaj mato, gazlama, paypoq va gilamlar ulushi 2023-yilda 17,9 foiz, 2025-yilda 18,7 foiz, 2026-yilning birinchi yarmida 16,0 foiz bo'lib (muallif hisobi), o'rtacha 17,6 foizdan 1,6 foiz punktdan ortiq chetlanmaydi. Demak, siljish asosan ip va tayyor buyum o'rtasida ro'y bergan, oraliq bosqich bo'lgan matoning ulushi esa o'smagan: 2026-yilning birinchi yarmida trikotaj mato 9 foiz, gazlama 5 foizni tashkil etgan². Buning sababi bo'yash va pardozlash quvvatlarining yetishmasligi bilan bog'liq bo'lishi mumkin, chunki 2024-yil boshida hukumat tashabbuslari orasida bo'yash jarayonlari va tayyor kiyim pardozini yaxshilash ustuvor vazifa sifatida ko'rsatilgan³, 2025-yil yanvar-noyabr oylarida to'qimachilik ip-kalavalari importining 552,3 mln AQSH dollarga yetib, 4,1 foizga oshgani⁴ esa zanjirda import xom ashyoga ehtiyoj saqlanayotganini bildiradi. Qisqa muddatda bu holat tayyor mahsulot tannarxida import ulushini saqlab qoladi, uzoq muddatda esa kelib chiqish va kuzatiluvchanlik

¹O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-yanvardagi "To'qimachilik va tikuv-trikotaj korxonalarida chuqur qayta ishlash va yuqori qo'shilgan qiymatli tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni hamda ularning eksportini rag'batlantirish chora-tadbirlari to'g'risida"gi PF-53-son Farmoni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma'lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/docs/-5833998>

²[2026 yil yanvar-iyun oylarida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish va eksporti to'g'risidagi xabar] [Elektron resurs] // Anhor.uz. - 2026. - 14 avgust. - URL: <https://anhor.uz/uzl/yangiliklar/uzbekistan-toqimachilik-eksporti-24-foizga>

³Uzbekistan Textile & Apparel Exports Slip 3.8% In 2023 [Elektron resurs] // Textile Insights. - 2024. - 29 January. - URL: <https://textileinsights.in/uzbekistan-textile-apparel-exports-slip-3-8-in-2023/>

⁴O'zbekiston oziq-ovqat va elektr eksportini oshirdi, to'qimachilik va avtomobil yetkazib berish kamaydi [Elektron resurs] // Spot.uz. - 2025. - 27 dekabr. - URL: <https://www.spot.uz/oz/2025/12/27/foreign-trade>

talablari kuchaygan bozorlarda mahalliy qiymat ulushini cheklashi mumkin, biroq bu bog'liqlik taxmin darajasida qolmoqda, chunki import tarkibi to'liq tahlil qilinmagan. Kutilgan natija bo'yash quvvatlari kengayishi bilan mato eksporti ulushining ortishi edi, haqiqatda esa trikotaj mato va gazlamalar guruhi ulushi 14 foiz atrofida qolmoqda. O'zbekiston standartlar instituti rang mustahkamligini sinash bo'yicha ISO 105 seriyasini aynan (IDT) darajada ustuvor qabul qilib, bo'yash korxonalari laboratoriyalarining shu standartlar bo'yicha akkreditatsiyasini tashkil etsa, bo'yalgan mato Yevropa xaridorlari talab qiladigan sinov natijasi bilan eksport qilinishi mumkin bo'ladi.

2026-yilgi tiklanish tarkibiy siljishni mustahkamladimi? Birinchi yarim yillikdagi 124,1 foizlik o'sish sur'ati davrning eng past ko'rsatkichi bo'lgan 2025-yilgi 91,8 foizdan 32,3 foiz punkt yuqori. Yarim yillik hajm 1,6 mlrd AQSH dollar bo'lib, 2025-yilning mos davridagi 1,27 mlrd AQSH dollardan yuqori va 2024-yilning birinchi yarmidagi 1,5 mlrd AQSH dollardan¹ 6,7 foizga katta. Mos davrlar qiyoslanganda tayyor mahsulotlar eksporti taxminan 0,61 mlrd AQSH dollardan 0,85 mlrd AQSH dollarga, ya'ni 39 foizga, ip-kalava esa 0,41 mlrd AQSH dollardan 0,50 mlrd AQSH dollarga, ya'ni 22 foizga oshgan (muallif hisobi), demak tiklanishda ham qayta ishlangan mahsulot tezroq o'sgan. Yanvar-fevral oylari ma'lumotlari ham tayyor mahsulot ulushini 52,2 foiz, ip-kalava ulushini 30,3 foiz deb ko'rsatadi². O'sishning bir qismi past bazaga bog'liq, shuning uchun uni barqaror tendensiya deb baholash uchun to'liq yil ma'lumoti kerak va muallif bu borada ehtiyotkor xulosa tarafdori. Qisqa muddatda tayyor mahsulot o'sishi sertifikatlangan xom ashyoga talabni oshiradi, uzoq muddatda esa aynan shu xom ashyo bazasi o'sish chegarasini belgilaydi. Kutilgan va haqiqiy holat o'rtasidagi tafovut paxta yetishtiruvchi klasterlar guruhida ko'rinadi: mamlakatda paxta taxminan 1 mln gektarda yetishtirilgani holda³ Better Cotton talablari asosida qariyb 35 ming gektar, organik usulda 7 ming gektar maydonga ishlov beriladi⁴, bu mos ravishda 3,5 va 0,7 foizni tashkil etadi. Qishloq xo'jaligi vazirligi mamlakatdagi 134 ta klasterdan⁵ eksportga yo'naltirilganlari uchun Better Cotton va organik sertifikatlash xarajatlarini qisman qoplash hamda paxta partiyalarini raqamli kodlash orqali kuzatish tizimini joriy etsa, GOTS belgili tayyor mahsulot eksporti uchun kafolatlangan xom ashyo bazasi shakllanadi.

Olingan natijalar Swann sharhidagi xulosa bilan qisman mos keladi. Tahlil davrida standartlarni joriy etish bo'yicha rasmiy ko'rsatkichlar o'sgan bo'lsa-da,

¹Uzbekistan exported textile products to 55 countries around the world [Elektron resurs] / O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. - URL: <https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/55663-o-zbekiston-55-ta-davlatga-to-qimachilik-mahsulotlarini-eksport-qilgan-4>

²O'zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi: press-reliz [Elektron resurs] / O'zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo'mitasi. - Toshkent, 2026. - 30 mart. - URL: https://stat.uz/img/news/press-reliz-uzb_p25554.pdf

³A textile giant in the making? A look at the Textile and Apparel Sector in Uzbekistan [Elektron resurs]. - Bonn; Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2024. - URL: <https://www.giz.de/de/downloads/giz2024-en-a-textile-giant-in-the-making.pdf>

⁴Uzbekistan's textile sector: A Giant in the making [Elektron resurs] // UzDaily. - 2025. - 1 February. - URL: <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-textile-sector-a-giant-in-the-making/>

⁵Better Cotton in Uzbekistan [Elektron resurs] // Better Cotton. - URL: <https://bettercotton.org/where-is-better-cotton-grown/better-cotton-in-uzbekistan/>

eksport hajmi ikki yil ketma-ket qisqargan va bu xalqaro standartlar bilan eksport o'rtasidagi ijobiy bog'liqlik har doim ham kuzatilmaligini tasdiqlaydi. Tarkib bo'yicha natija esa Czubala va hammualliflar xulosasiga yaqin, chunki talablari murakkabroq bo'lgan tayyor mahsulot guruhi kengaygan. Ammo ularning asosiy dalili bo'lgan uyg'unlashuv omilini O'zbekiston ma'lumotlarida tekshirish qiyin. 2024-yil martidagi axborotda "standartlarning umumiy sonida ularning ulushi 10 foizdan 80,4 foizga oshdi"¹ deb yozilgan, oktyabrdagi rasmiy xabarda esa "milliy standartlarning xalqaro standartlar bilan uyg'unlashish darajasi 28,6 foizdan 30 foizga yetkaziladi"² deb ko'rsatilgan. Ikki ko'rsatkich 2,8 baravar farq qiladi va manbalarning hech biri hisoblash usulini bayon etmaydi. Muallifning taxminicha, birinchi hisobda davlatlararo standartlar ham qamrab olingan, keyingisida esa faqat ISO va IEC bilan uyg'unlashgan hujjatlar hisoblangan. Taxmin to'g'ri bo'lsa, Czubala va hammualliflar mantig'iga ko'ra Yevropa bozori uchun ahamiyatli ko'rsatkich 30 foiz atrofida bo'ladi va bu mazkur bozorda muvofiqlik xarajati yuqoriligicha qolayotganini izohlashi mumkin.

Sertifikatlash bo'yicha natijalar Terlaak va King nazariyasiga to'liq mos kelmaydi. 2024-yil oktyabridagi rasmiy xabarga ko'ra, xalqaro menejment tizimi standartlarini yana 478 ta korxonaga joriy etib, ularning umumiy sonini 1575 taga yetkazish rejalashtirilgan³, bu bir yilda qamrovni taxminan 44 foizga kengaytirishni anglatadi (muallif hisobi). Mart oyidagi axborotda esa faqat ISO 9001 talablariga muvofiq tizim 1261 ta korxonada joriy etilgani qayd etilgan⁴, bu raqam barcha menejment standartlari bo'yicha hisoblangan 1097 ta boshlang'ich ko'rsatkichdan 15 foiz yuqori bo'lib, manbalar orasidagi yana bir nomuvofiqlikni ko'rsatadi. Sertifikatlar soni Jahon banki qayd etgan past qamrovga nisbatan o'sgan bo'lsa-da, 1-jadvalda eksport hajmi shu davrda qisqargan, demak to'qimachilikda ISO 9001 signali kutilgan samarani bermagan. Buning izohi kiyim-kechak brendlarining yetkazib beruvchini o'z auditlari orqali tekshirishida bo'lishi mumkin, bu holda umumiy menejment sertifikatini buyurtma taqdirini hal qilmaydi. Natijalar Maxkamov yondashuvidan ko'ra G'afforov yondashuviga yaqinroq, chunki standartlarning samarasi korxona ichida emas, tashqi bozorda namoyon bo'lmoqda. Biroq G'afforov qarashiga bitta aniqlik kiritish kerak: to'qimachilikda samarani standartlar soni emas, qaysi bosqichdagi mahsulotga qaysi standart qo'llanishi belgilaydi.

Ijtimoiy standartlar masalasida xalqaro tashkilotlar qarashlari farqlanadi. GIZ tadqiqotchilari tarmoqdagi islohotlarni ijobiy baholab, xalqaro xaridorlar ishonchini

¹O'zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etgan korxonalar soni 5 mingga yetkaziladi [Elektron resurs] // UzReport.news. - 2024. - 31 mart. - URL: <https://uzreport.news/economy/ozbekistonda-xalqaro-standardlarni-joriy-etgan-korxonalar-soni-5-mingtaga-yetkaziladi>

²Milliy standartlarning xalqaro standartlar bilan uyg'unlashish darajasi 28,6 foizdan 30 foizga yetkaziladi [Elektron resurs] // Uza. - 2024. - 21 oktyabr. - URL: https://uza.uz/oz/posts/milliy-standardlarning-xalqaro-standardlar-bilan-uygunlashish-darajasi-286-foizdan-30-foizga-yetkaziladi_647901

³Milliy standartlarning xalqaro standartlar bilan uyg'unlashish darajasi 28,6 foizdan 30 foizga yetkaziladi [Elektron resurs] // Uza. - 2024. - 21 oktyabr. - URL: https://uza.uz/oz/posts/milliy-standardlarning-xalqaro-standardlar-bilan-uygunlashish-darajasi-286-foizdan-30-foizga-yetkaziladi_647901

⁴O'zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etgan korxonalar soni 5 mingga yetkaziladi [Elektron resurs] // UzReport.news. - 2024. - 31 mart. - URL: <https://uzreport.news/economy/ozbekistonda-xalqaro-standardlarni-joriy-etgan-korxonalar-soni-5-mingtaga-yetkaziladi>

tiklashni eksport o'sishi omili deb biladi¹. Cotton Campaign koalitsiyasi esa "human and labor rights risks remain in the cotton sector in Uzbekistan"² (O'zbekiston paxta sektorida inson va mehnat huquqlari bilan bog'liq xavflar saqlanib qolmoqda) deb ogohlantiradi va mustaqil monitoring imkoniyati cheklanganini xavf manbai sifatida ko'rsatadi. Tadqiqot natijalari ikki qarashni bog'laydi: tayyor mahsulot ulushining o'sishi ishonch qisman tiklanganini ko'rsatsa, sertifikatlangan xom ashyo bazasining torligi bu ishonchning moddiy asosi hali kichikligini bildiradi. Natijaning nazariy ma'nosi shundan iboratki, qisqa muddatda standartlashtirish eksport hajmidan ko'ra tarkibga kuchliroq ta'sir qiladi va bu tarkibiy kanalni hajmga asoslangan gravitatsiya modellari to'liq aks ettirmaydi. Amaliy ma'nosi standartlashtirish siyosati samaradorligini qabul qilingan standartlar yoki sertifikatlar sonidan ko'ra sertifikatlangan tayyor mahsulot eksporti orqali o'lchash zarurligida ko'rinadi. Buning uchun uyg'unlashuv ko'rsatkichini aynan (IDT), modifikatsiyalangan (MOD) va ekvivalent bo'lmagan (NEQ) darajalar³ hamda ICS tasniflagichining to'qimachilik (59) va kiyim-kechak sanoati (61) guruhlarida kesimida e'lon qilish maqsadga muvofiq.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Tadqiqot savoliga javob shundan iboratki, xalqaro standartlashtirish O'zbekiston to'qimachilik eksportiga hozirgi bosqichda hajmdan ko'ra tarkib orqali kuchliroq ta'sir ko'rsatmoqda. Buni jami eksport qisqargan 2025-yilda tayyor mahsulotlar eksportining o'sgani va 2026-yilgi tiklanishda ham tayyor mahsulotning ip-kalavaga nisbatan tezroq o'sgani tasdiqlaydi. Hajm kanali esa zaif ishlamoqda: birinchi yarim yillikdagi 24,1 foizlik o'sish ham 2030-yilgi maqsad talab qiladigan eng quyi yillik sur'atdan past. Bu xulosa standartlashtirish siyosatini eksport hajmini oshirishning mustaqil vositasi sifatida emas, qiymat zanjirini uzaytirish sharti sifatida ko'rishni taqozo etadi.

Tadqiqotning cheklovlari ochiq tan olinishi kerak. To'liq yillik qator uch kuzatuvdan iborat, 2023 va 2024-yillar ma'lumotlari qo'mita raqamlarini keltirgan ikkilamchi nashrlardan olingan, hajm ko'rsatkichlari esa yuvarlangan. Korxonalar bo'yicha sertifikatlash va eksport ma'lumotlari ochiq bo'lmagani sababli standartlashtirish ta'siri eksport yig'imi, jahon narxlari va davlat rag'batlaridan statistik jihatdan ajratilmadi. Uyg'unlashuv darajasi va sertifikatlangan korxonalar soni bo'yicha rasmiy manbalardagi nomuvofiqlik ham xulosalarning aniqligini cheklaydi.

Keyingi tadqiqotlar uchta yo'nalishda davom ettirilishi mumkin. Korxona darajasidagi sertifikatlash va eksport ma'lumotlari asosida panel ma'lumotlar to'plami shakllantirilsa, gravitatsiya modeli yordamida standartlashtirish ta'sirini boshqa omillardan ajratib baholash imkoni tug'iladi. Eksportchi korxonalar o'rtasida so'rov o'tkazib, muvofiqlikni tasdiqlash xarajatining mahsulot tannarxidagi ulushini aniqlash ham amaliy ahamiyatga ega. Hududlar kesimidagi tahlil esa sertifikatlangan klasterlar

¹A textile giant in the making? A look at the Textile and Apparel Sector in Uzbekistan [Elektron resurs]. - Bonn; Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2024. - URL: <https://www.giz.de/de/downloads/giz2024-en-a-textile-giant-in-the-making.pdf>

²Uzbekistan [Elektron resurs] // Cotton Campaign. - URL: <https://www.cottoncampaign.org/uzbekistan>

³Standartlar qanday qabul qilinadi [Elektron resurs] // Norma.uz. - 2019. - URL: https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/standartlar_qanday_qabul_qilinadi

joylashuvi bilan tayyor mahsulot eksporti o'rtasidagi bog'liqlikni ochib berishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar Ro'YXATI

1. 2025-yilda O'zbekiston tashqi savdosi qanday o'zgardi? [Elektron resurs] // Gazeta.uz. - 2026. - 29 yanvar. - URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2026/01/29/trade-2025/>.
2. [2026 yil yanvar-iyun oylarida to'qimachilik mahsulotlari ishlab chiqarish va eksporti to'g'risidagi xabar] [Elektron resurs] // Anhor.uz. - 2026. - 14 avgust. - URL: <https://anhor.uz/uzl/yangiliklar/uzbekistan-toqimachilik-eksporti-24-foizga>.
3. A textile giant in the making? A look at the Textile and Apparel Sector in Uzbekistan [Elektron resurs]. - Bonn; Eschborn: Deutsche Gesellschaft für Internationale Zusammenarbeit (GIZ) GmbH, 2024. - URL: <https://www.giz.de/de/downloads/giz2024-en-a-textile-giant-in-the-making.pdf>.
4. Agreement on Technical Barriers to Trade [Elektron resurs]. - Geneva: World Trade Organization, 1994. - Art. 2.4. - URL: https://www.wto.org/english/docs_e/legal_e/17-tbt_e.htm.
5. Better Cotton in Uzbekistan [Elektron resurs] // Better Cotton. - URL: <https://bettercotton.org/where-is-better-cotton-grown/better-cotton-in-uzbekistan/>.
6. Cotton Campaign Ends its Call for a Global Boycott of Cotton from Uzbekistan [Elektron resurs] // Cotton Campaign. - 2022. - 10 March. - URL: <https://www.cottoncampaign.org/news/cotton-campaign-ends-its-call-for-a-global-boycott-of-cotton-from-uzbekistan>.
7. Czubala W., Shepherd B., Wilson J.S. Help or Hindrance? The Impact of Harmonised Standards on African Exports // Journal of African Economies. - 2009. - Vol. 18, No. 5. - P. 711-744. - DOI: 10.1093/jae/ejp003.
8. G'afforov S.A. Hududlarda eksportni rivojlantirish hamda mahalliy tadbirkorlik subyektlarini jahon standartlariga moslashtirish // Journal of Universal Science Research. - 2024. - Vol. 2, No. 5. - B. 779-784. - DOI: 10.5281/zenodo.11377204.
9. ILO welcomes lifting of Cotton Campaign boycott of Uzbekistan [Elektron resurs]. - Geneva: International Labour Organization. - URL: <https://www.ilo.org/resource/news/ilo-welcomes-lifting-cotton-campaign-boycott-uzbekistan>.
10. In 2024, textile production in Uzbekistan increased, but exports decreased by 6.7% [Elektron resurs] // Light Central Asia. - URL: <https://textileexpo.uz/en/news/in-2024-textile-production-in-uzbekistan-increased-but-exports-decreased-by-67>
11. Maxkamov N.T. Sifat menejmenti usullari asosida korxonalarning ijtimoiy-iqtisodiy samaradorligini oshirish: iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD) dissertatsiyasi avtoreferati: 08.00.13. - Buxoro, 2024. - URL: <https://www.interaktiv.oak.uz/avtoreferat/3aO14574fO1.file>.
12. Milliy standartlarning xalqaro standartlar bilan uyg'unlashish darajasi 28,6 foizdan 30 foizga yetkaziladi [Elektron resurs] // UzA. - 2024. - 21 oktyabr. - URL:

https://uza.uz/oz/posts/milliy-standartlarning-xalqaro-standartlar-bilan-uygunlashish-darajasi-286-foizdan-30-foizga-yetkaziladi_647901 .

13. O‘zbekiston oziq-ovqat va elektr eksportini oshirdi, to‘qimachilik va avtomobil yetkazib berish kamaydi [Elektron resurs] // Spot.uz. - 2025. - 27 dekabr. - URL: <https://www.spot.uz/oz/2025/12/27/foreign-trade>

14. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentining 2022-yil 21-yanvardagi PF-53-son “To‘qimachilik va tikuv-trikotaj korxonalarida chuqur qayta ishlash va yuqori qo‘shilgan qiymatli tayyor mahsulotlar ishlab chiqarishni hamda ularning eksportini rag‘batlantirish chora-tadbirlari to‘g‘risida”gi Farmoni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/docs/-5833998>

15. O‘zbekiston Respublikasi tashqi savdo aylanmasi: press-reliz [Elektron resurs] / O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. - Toshkent, 2026. - 30 mart. - URL: https://stat.uz/img/news/press-reliz-uzb_p25554.pdf

16. O‘zbekiston Respublikasining 2009-yil 23-apreldagi “Texnik jihatdan tartibga solish to‘g‘risida”gi O‘RQ-213-son Qonuni [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/ru/docs/1474640>

17. O‘zbekiston Respublikasining “Standartlashtirish to‘g‘risida”gi Qonuni (6-modda) [Elektron resurs] // Qonunchilik ma’lumotlari milliy bazasi. - URL: <https://lex.uz/mact/-99872>

18. O‘zbekistonda xalqaro standartlarni joriy etgan korxonalar soni 5 mingga yetkaziladi [Elektron resurs] // UzReport.news. - 2024. - 31 mart. - URL: <https://uzreport.news/economy/ozbekistonda-xalqaro-standartlarni-joriy-etgan-korxonalar-soni-5-mingtaga-yetkaziladi>

19. O‘zbekistonning yarmiyillik tashqi savdosi: energoresurslar, to‘qimachilik va mevalar [Elektron resurs] // Gazeta.uz. - 2025. - 23 iyul. - URL: <https://www.gazeta.uz/oz/2025/07/23/trade/>

20. Participating factories in Uzbekistan [Elektron resurs] // Better Work. - URL: <https://www.betterwork.org/uzbekistan/participating-factories-and-manufacturers-in-uzbekistan/>

21. Standartlar qanday qabul qilinadi [Elektron resurs] // Norma.uz. - 2019. - URL: https://www.norma.uz/oz/qonunchilikda_yangi/standartlar_qanday_qabul_qilinadi.

22. Swann G.M.P. International Standards and Trade: A Review of the Empirical Literature. - Paris: OECD Publishing, 2010. - (OECD Trade Policy Papers; No. 97). - DOI: 10.1787/5kmdbg9xktwg-en.

23. Swann P., Temple P., Shurmer M. Standards and Trade Performance: The UK Experience // The Economic Journal. - 1996. - Vol. 106, No. 438. - P. 1297-1313.

24. Terlaak A., King A.A. The effect of certification with the ISO 9000 Quality Management Standard: A signaling approach // Journal of Economic Behavior & Organization. - 2006. - Vol. 60, No. 4. - P. 579-602.

25. The OEKO-TEX® ORGANIC COTTON standard: the guarantee for European markets [Elektron resurs] // Uztextileprom. - URL: <https://uzts.uz/en/the-oeko-tex-organic-cotton-standard-the-quarantee-for-european-markets/> .

26. Understanding textile certifications: OEKO-TEX, GOTS, recycled [Elektron resurs] // Tissus-Print. - 2025. - URL: <https://www.tissus-print.com/en/blog/sustainability-care/complete-guide-to-understanding-textile-certifications-oeko-tex-gots-grs> .
27. Uzbekistan [Elektron resurs] // Cotton Campaign. - URL: <https://www.cottoncampaign.org/uzbekistan>
28. Uzbekistan exported textile products to 55 countries around the world [Elektron resurs] / O‘zbekiston Respublikasi Milliy statistika qo‘mitasi. - URL: <https://stat.uz/en/press-center/news-of-committee/55663-o-zbekiston-55-ta-davlatga-to-qimachilik-mahsulotlarini-eksport-qilgan-4> .
29. Uzbekistan Textile & Apparel Exports Slip 3.8% In 2023 [Elektron resurs] // Textile Insights. - 2024. - 29 January. - URL: <https://textileinsights.in/uzbekistan-textile-apparel-exports-slip-3-8-in-2023/> .
30. Uzbekistan. Modernizing Uzbekistan National Innovation System (MUNIS) Project: Project Appraisal Document [Elektron resurs]. - Washington, D.C.: World Bank, 2020. - URL: <https://documents1.worldbank.org/curated/en/137221604196058229/pdf/Uzbekistan-Modernizing-Uzbekistan-National-Innovation-System-MUNIS-Project.pdf> .
31. Uzbekistan: Cotton Campaign ends call for global boycott of Uzbek cotton [Elektron resurs] // Business and Human Rights Resource Centre. - URL: <https://www.business-humanrights.org/en/latest-news/uzbekistan-cotton-campaign-ends-call-for-global-boycott-of-uzbek-cotton/> .
32. Uzbekistan’s textile products exports rise to \$2.9 billion: Statistics Agency [Elektron resurs] // Fashionating World. - 2025. - 5 March. - URL: <https://www.fashionatingworld.com/new1-2/uzbekistan-s-textile-products-exports-rise-to-2-9-billion-statistics-agency>
33. Uzbekistan’s textile sector: A Giant in the making [Elektron resurs] // UzDaily. - 2025. - 1 February. - URL: <https://www.uzdaily.uz/en/uzbekistans-textile-sector-a-giant-in-the-making/> .
34. Узбекистан на пути в ВТО: новые законы и глубокие реформы [Электронный ресурс] // Yangi O‘zbekiston. - 2026. - URL: <https://yuz.uz/ru/news/uzbekistan-na-puti-v-vto-nove-zakon-i-glubokie-reform>

Marketing

ilmiy, amaliy va ommabop jurnali

Muharrir:
Ingliz tili muharriri:
Rus tili muharriri:
Musahhih:
Sahifalovchi va dizaynerlar:

Xakimov Ziyodulla Axmadovich
Tursunov Boburjon Ortiqmirzayevich
Kaxramonov Xurshidjon Shuxrat o'g'li
Karimova Shirin Zoxid qizi
Sadikov Shoxrux Shuxratovich
Abidjonov Nodirbek Odijon o'g'li

2026-yil, sentabr, 9-son

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar mas'ul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelavermasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga murojaat qilish mumkin. Ilmiy maqola, ommabop maqola, reklama, hikoya va boshqa ilmiy-ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

Elektron pochta: info@marketingjournal.uz
Bot: [@marketinjournalbot](https://t.me/@marketinjournalbot)
Tel.: +998977838464, +998939266610
Jurnalning rasmiy sayti: <https://marketingjournal.uz>

Marketing jurnali O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar vazirligi huzuridagi **Oliy attestatsiya komissiyasi** rayosatining **2024-yil 04-oktabrdagi 362/5 sonli qarori** bilan milliy ilmiy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnali 2024-yil 15-martdan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Administratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan **C-5669517** reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan. **Litsenziya raqami: №240874**

"Marketing" ilmiy, amaliy va ommabop jurnalining xalqaro darajasi: **9710**. ГОСТ 7.56-2002 " Seriyali nashrlarning xalqaro standart raqamlanishi" davlatlaro standartlari talablari. **Berilgan ISSN tartib raqami: 3060-4621**